

Сказание о рыбе
Махабхарата, книга 3, глава 185
महाभारतम्। आरण्यकपर्व। मत्स्यकथा

वैशम्पायन उवाच

ततः स पाण्डवो भूयो मार्कण्डेयमुवाच ह ।
कथयस्वेह चरितं मनोर्वैवस्वतस्य मे ॥ १ ॥

manu *m - nom. pr.* Ману, сын Вивасвата - родоначальник людей;

मार्कण्डेय उवाच

विवस्वतः सुतो राजन्परमर्षिः प्रतापवान् ।
बभूव नरशार्दूल प्रजापतिसमद्युतिः ॥ २ ॥

pratāpavant - величественный; известный, знаменитый;

śārdūla *m* - тигр;

prajāpati *m - nom. pr.* Владыка созданий, эпитет Брахмы;

prajā *f* народ, население, подданные; дети, потомство, поколение; создание, существо (*особ.* люди);

ओजसा तेजसा लक्ष्म्या तपसा च विशेषतः ।

अतिचक्राम पितरं मनुः स्वं च पितामहम् ॥ ३ ॥

ojas *n* - сила, мощь, могущество, блеск;

lakṣmī *f - nom. pr.* Лакшми (*богиня счастья и красоты*); прелесть, красота, счастье;

viśeṣatas *adv* - особенно; отдельно, лично;

ati√kram I P., IV P. - проходить, переходить через, переступать, превосходить, миновать (*о времени*);

ऊर्ध्वबाहुर्विशालायां बदर्यां स नराधिपः ।

एकपादस्थितस्तीव्रं चचार सुमहत्तपः ॥ ४ ॥

viśālā badarī - вероятнее всего, йогическая поза vṛkṣāsana (от viśāla - беспредельный, огромный; растянутый; badarī *f* - дерево ююба);

अवाकिशरास्तथा चापि नेत्रैरनिमिषैर्दृढम् ।

सोऽतप्यत तपो घोरं वर्षाणामयुतं तदा ॥ ५ ॥

avāñc - направленный вниз, нижний; avāk *adv.* вниз;

animiṣa - не смыкающий глаз, немигающий, бодрствующий; *m* бог; рыба;

dr̥ḥam *adv.* - твердо, сильно, очень;

ayuta - бесчисленный, несметный; *n* множество, несметное число, десять тысяч;

तं कदाचित्तपस्यन्तमार्द्रचीरजटाधरम् ।

वीरिणीतीरमागम्य मत्स्यो वचनमब्रवीत् ॥ ६ ॥

ārdra - мокрый, влажный;
cīra n - одежда из лыка, лохмотья;
jaṭā f - прическа из волос, уложенных на макушке в пучок;
vīriṇī f - *nom.pr.* название реки;

भगवन्क्षुद्रमत्स्योऽस्मि बलवद्भयो भयं मम ।

मत्स्येभ्यो हि ततो मां त्वं त्रातुमर्हसि सुव्रत ॥ ७ ॥

√trā I, IV P. - спасать, защищать;
suvrata - очень преданный, благочестивый;

दुर्बलं बलवन्तो हि मत्स्यं मत्स्या विशेषतः ।

भक्षयन्ति यथा वृत्तिर्विहिता नः सनातनी ॥ ८ ॥

vṛtti f - образ действия, поведение, стремление, усердие;

तस्माद्भयौघान्महतो मज्जन्तं मां विशेषतः ।

त्रातुमर्हसि कर्तास्मि कृते प्रतिकृतं तव ॥ ९ ॥

√majj (I U., p.p. magna) нырять, тонуть;
ogha m - прилив, поток, множество;
kṛta (p.p. от √kar) сделанный; *In., Loc.* ради, из-за, для;
prati√kar VII U. - отплатить к.-л. за добро или зло, противодействовать;

स मत्स्यवचनं श्रुत्वा कृपयाभिपरिप्लुतः ।

मनुर्वैवस्वतोऽगृह्णात्तं मत्स्यं पाणिना स्वयम् ॥ १० ॥

उदकान्तमुपानीय मत्स्यं वैवस्वतो मनुः ।

अलिञ्जरे प्राक्षिपत्स चन्द्रांशुसदृशप्रभम् ॥ ११ ॥

kṛpā f - сострадание;
abhiparipluta - переполненный (чувствами);
upa√nī I P. - приводить, приносить, передавать; посвящать, отправлять;
aliñjara m - небольшой глиняный кувшин для воды;
pra√kṣip VI P. - бросать; помещать;
aṃśu m - часть, доля; край, конец; луч, свет;

स तत्र ववृधे राजन्मत्स्यः परमसत्कृतः ।

पुत्रवच्चाकरोत्तस्मिन्मनुर्भावं विशेषतः ॥ १२ ॥

bhāvaṃ √kar VIII (+ Loc.) - быть привязанным, чувствовать любовь к к.-л.;

अथ कालेन महता स मत्स्यः सुमहानभूत् ।

अलिञ्जरे जले चैव नासौ समभवत्किल ॥ १३ ॥

अथ मत्स्यो मनुं दृष्ट्वा पुनरेवाभ्यभाषत ।

भगवन्साधु मेऽद्यान्यत्स्थानं संप्रतिपादय ॥ १४ ॥

sam-prati√padaya caus. - дать получить, подарить, предоставить;

उद्धृत्यालिञ्जरात्तस्मात्ततः स भगवान्मुनिः ।

तं मत्स्यमनयद्वापीं महतीं स मनुस्तदा ॥ १५ ॥

uddhar (ud√har) I P. - вынимать; поднимать; спасать, извлекать, способствовать, содействовать ;
vārī f - пруд, бассейн, водоем;

तत्र तं प्राक्षिपच्चापि मनुः परपुरंजय ।

अथावर्धत मत्स्यः स पुनर्वर्षगणान्बहून् ॥ १६ ॥

द्वियोजनायता वापी विस्तृता चापि योजनम् ।

तस्यां नासौ समभवन्मत्स्यो राजीवलोचन ।

विचेष्टितुं वा कौन्तेय मत्स्यो वाप्यां विशां पते ॥ १७ ॥

āyata (p.p. от ā√yam) - продолговатый, вытянутый;
vistrīta (p.p. от vi√star) - рассыпанный, распространенный;
gājīva n - синий лотос;
vi√ceṣṭ Ā. I - двигаться;

मनुं मत्स्यस्ततो दृष्ट्वा पुनरेवाभ्यभाषत ।

नय मां भगवन्साधो समुद्रमहिषीं प्रभो ।

गङ्गां तत्र निवत्स्यामि यथा वा तात मन्यसे ॥ १८ ॥

samudra-mahiṣī f - главная жена океана, эпитет Ганги;

एवमुक्तो मनुर्मत्स्यमनयद्भगवान्वशी ।

नदीं गङ्गां तत्र चैनं स्वयं प्राक्षिपदच्युतः ॥ १९ ॥

vaśin - обладающий властью, владеющий собой, сдержанный, послушный; m владыка;
acyuta - непоколебимый; вечный;

स तत्र ववृधे मत्स्यः किञ्चित्कालमरिंदम ।

ततः पुनर्मनुं दृष्ट्वा मत्स्यो वचनमब्रवीत् ॥ २० ॥

गङ्गायां हि न शक्नोमि बृहत्त्वाच्चेष्टितुं प्रभो ।

समुद्रं नय मामाशु प्रसीद भगवन्निति ॥ २१ ॥

āśu - быстрый; *adv.* скоро, вскоре;

pra√sad I P. - быть милостливым, очищаться (о воде); *caus.* умиловать, умилять, умолять;

उद्धृत्य गङ्गासलिलात्ततो मत्स्यं मनुः स्वयम् ।

समुद्रमनयत्पार्थ तत्र चैनमवासृजत् ॥ २२ ॥

salila - n вода;

ava√sarj VI P. - отпустить, освободить, отсылать;

सुमहानपि मत्स्यः सन्स मनोर्मनसस्तदा ।

आसीद्यथेष्टहार्यश्च स्पर्शगन्धसुखश्च वै ॥ २३ ॥

यदा समुद्रे प्रक्षिप्तः स मत्स्यो मनुना तदा ।

तत एनमिदं वाक्यं स्मयमान इवाब्रवीत् ॥ २४ ॥

√smi I Ā. - улыбаться; смеяться;

भगवन्कृता हि मे रक्षा त्वया सर्वा विशेषतः ।

प्राप्तकालं तु यत्कार्यं त्वया तच्छ्रूयतां मम ॥ २५ ॥

अचिराद्भगवन्भौममिदं स्थावरजङ्गमम् ।

सर्वमेव महाभाग प्रलयं वै गमिष्यति ॥ २६ ॥

sthāvara - неподвижный (растительный мир)

jaṅgama - подвижный (люди и животные);

pralaya m - конец мира, разрушение, уничтожение мира;

संप्रक्षालनकालोऽयं लोकानां समुपस्थितः ।

तस्मात्त्वां बोधयाम्यद्य यत्ते हितमनुत्तमम् ॥ २७ ॥

saṃprakṣālana n - очищение водой, разрушение (мира) наводнением;

√bodhaya (*caus.* от √budh) - будить, обращать внимание на, напоминать, сообщать;

त्रसानां स्थावराणां च यच्चेङ्गं यच्च नेङ्गति ।

तस्य सर्वस्य संप्राप्तः कालः परमदारुणः ॥ २८ ॥

trasa - движущийся;

√iṅg I U. - двигаться;

saṃprāp (sam-pra√p) V P. - достигать, приходить; получать; претерпевать;

dāruṇa - страшный;

नौश्च कारयितव्या ते दृढा युक्तवटाकरा ।

तत्र सप्तर्षिभिः सार्धमारुहेथा महामुने ॥ २९ ॥

nau *f* - корабль, лодка, судно;
vaṭākara *m* - веревка;
ā√ruh I U. - садиться на, всходить на, подниматься, достигать;

बीजानि चैव सर्वाणि यथोक्तानि मया पुरा ।

तस्यामारोहयेर्नावि सुसंगुप्तानि भागशः ॥ ३० ॥

bhāgaśas *adv.* - по частям, постепенно (от bhāga *m* - часть; доля);

नौस्थश्च मां प्रतीक्षेथास्तदा मुनिजनप्रिय ।

आगमिष्याम्यहं शृङ्गी विज्ञेयस्तेन तापस ॥ ३१ ॥

pratikṣ (prati√ikṣ) I Ā. - ожидать, ждать;
śṛṅga *n* - вершина, пик, рог;
tāpasa *m* - аскет, отшельник;

एवमेतत्त्वया कार्यमापृष्टोऽसि ब्रजाम्यहम् ।

नातिशङ्क्यमिदं चापि वचनं ते ममाभिभो ॥ ३२ ॥

ā√pracch VI P. - прощаться;
ati√śaṅk I Ā. - сомневаться, опасаться, подозревать;
abhibhu - могущественный, превосходящий к.-л. в силе;

एवं करिष्य इति तं स मत्स्यं प्रत्यभाषत ।

जग्मतुश्च यथाकाममनुज्ञाप्य परस्परम् ॥ ३३ ॥

anu√jñāraya *caus.* - просить разрешения, прощаться;

ततो मनुर्महाराज यथोक्तं मत्सयकेन ह ।

बीजान्यादाय सर्वाणि सागरं पुप्लुवे तदा ।

नावा तु शुभया वीर महोर्मिणमरिंदम ॥ ३४ ॥

ūrmi *m, f* - волна, поток; страдание, мучение;

चिन्तयामास च मनुस्तं मत्स्यं पृथिवीपते ।

स च तच्चिन्तितं ज्ञात्वा मत्स्यः परपुरंजय ।

शृङ्गी तत्राजगामाशु तदा भारतसत्तम ॥ ३५ ॥

तं दृष्ट्वा मनुजेन्द्रेन्द्र मनुर्मत्स्यं जलाणवि ।

शृङ्गिणं तं यथोक्तेन रूपेणाद्रिमिवोच्छ्रितम् ॥ ३६ ॥

adri *m* - скала, гора, камень;
uc√chri (ud√śri) I U. - возводить, сооружать, поднимать;

वटाकरमयं पाशमथ मत्स्यस्य मूर्धनि ।

मनुर्मनुजशार्दूल तस्मिञ्शृङ्गे न्यवेशयत् ॥ ३७ ॥

ni√viś VI P. - располагаться, поселяться; *saus.* класть, положить, разместить, велеть расположиться;

संयतस्तेन पाशेन मत्स्यः परपुरंजय ।

वेगेन महता नावं प्राकर्षल्लवणाम्भसि ॥ ३८ ॥

pra√karṣ VI P. - тянуть;
ambhas *n* - вода;
lavaṇāmbhas *n* - соленая вода; море, океан;

स ततार तथा नावा समुद्रं मनुजेश्वर ।

नृत्यमानमिवोर्मीभिर्गर्जमानमिवाम्भसा ॥ ३९ ॥

√garj P. I - реветь, рычать; громко кричать ;

क्षोभ्यमाणा महावातैः सा नौस्तस्मिन्महोदधौ ।

धूर्णते चपलेव स्त्री मत्ता परपुरंजय ॥ ४० ॥

√kṣubh I. Ā., IV P. - качаться, колебаться, волноваться;
√dhūr IV Ā., IX Ā. - причинять ущерб; двигаться;
capāla - движимый,двигающийся, шаткий;

नैव भूमिर्न च दिशः प्रदिशो वा चकाशिरे ।

सर्वमाम्भसमेवासीत्त्वं द्यौश्च नरपुंगव ॥ ४१ ॥

√kāś I, IV Ā. - быть видимым; появляться;
pradiś *f* - направление, сторона света;
kha *n* - воздушное пространство; небо;

एवंभूते तदा लोके संकुले भरतर्षभ ।

अदृश्यन्त सप्तर्षयो मनुर्मत्स्यः सहैव ह ॥ ४२ ॥

saṅkula - преисполненный ч.-л., занятый, стесненный;

एवं बहून्वर्षगणांस्तां नावं सो ऽथ मत्स्यकः ।

चकर्षातन्द्रितो राजंस्तस्मिन्सलिलसंचये ॥ ४३ ॥

√tandr I P. - уставать, ослабевать;
saṃsaṃsa m - собрание, груда, масса, множество;

ततो हिमवतः शृङ्गं यत्परं पुरुषर्षभ ।
तत्राकर्षत्ततो नावं स मत्स्यः कुरुनन्दन ॥ ४४ ॥

ततोऽब्रवीत्तदा मत्स्यस्तानृषीन्प्रहसञ्शनैः ।
अस्मिन्हिमवतः शृङ्गे नावं बध्नीत माचिरम् ॥ ४५ ॥

śanais adv.- медленно, тихо;

सा बद्धा तत्र तैस्तूर्णमृषिभिर्भरतर्षभ ।
नौर्मत्स्यस्य वचः श्रुत्वा शृङ्गे हिमवतस्तदा ॥ ४६ ॥

tvaritam, tūrṇam (p.p. от √tvar) adv. - поспешно, скоро;

तच्च नौबन्धनं नाम शृङ्गं हिमवतः परम् ।
ख्यातमद्यापि कौन्तेय तद्विद्धि भरतर्षभ ॥ ४७ ॥
अथाब्रवीदनिमिषस्तानृषीन्सहितांस्तदा ।
अहं प्रजापतिर्ब्रह्मा मत्परं नाधिगम्यते ।
मत्स्यरूपेण यूयं च मयास्मान्मोक्षिता भयात् ॥ ४८ ॥

मनुना च प्रजाः सर्वाः सदेवासुरमानवाः ।
स्रष्टव्याः सर्वलोकाश्च यच्चेङ्गं यच्च नेङ्गति ॥ ४९ ॥

तपसा चातितीव्रेण प्रतिभास्य भविष्यति ।
मत्प्रसादात्प्रजासर्गे न च मोहं गमिष्यति ॥ ५० ॥

prati√bhās I Ā. - появляться, проявлять себя, блестеть, сиять;

इत्युक्त्वा वचनं मत्स्यः क्षणेनादर्शनं गतः ।
स्रष्टुकामः प्रजाश्चापि मनुर्वैवस्वतः स्वयम् ।
प्रमूढोऽभूत्प्रजासर्गे तपस्तेपे महत्तमः ॥ ५१ ॥

तपसा महता युक्तः सोऽथ स्रष्टुं प्रचक्रमे ।

सर्वाः प्रजा मनुः साक्षाद्यथावद्भरतर्षभ ॥ ५२ ॥

pra√kram P. I, IV - выходить, идти дальше, Ā. начинать;

इत्येतन्मात्स्यकं नाम पुराणं परिकीर्तितम् ।

आख्यानमिदमाख्यातं सर्वपापहरं मया ॥ ५३ ॥

य इदं शृणुयान्नित्यं मनोश्चरितमादितः ।

स सुखी सर्वसिद्धार्थः स्वर्गलोकमियान्नरः ॥ ५४ ॥

इति श्रीमहाभारते आरण्यकपर्वणि पञ्चाशीत्यधिकशततमोऽध्यायः